

Trösterová, Zdeňka

Ruský církevní (pravoslavný) rok

Opera Slavica. 1997, vol. 7, iss. 2, pp. 32-42

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116424>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

* MATERIÁLY - ZPRÁVY - KRONIKA *

RUSKÝ CÍRKEVNÍ (PRAVOSLAVNÝ) ROK

Zdeňka Trösterová

Nedávná desetiletí nedávala rusistům mnoho příležitostí k poznání tradičních zvyků a obřadů spjatých s pravoslavným církevním rokem, který až do revoluce řídil koloběh času a usměrňoval život nejen ortodoxně věřících, ale vlastně celé ruské společnosti. Zabývat se touto problematikou do hloubky by vydalo na obsáhlou monografii, ale základní poznatky, které by měl každý rusista znát, protože pomohou pochopit ruské reálie i „ruskou duši“, chceme přiblížit v tomto článku.

Nejdříve pár poznámek k církevnímu kalendáři. Až do porevolučních změn počátkem r. 1918 se nelišil od občanského, po úpravách, které zavedly gregoriánský kalendář, platný v Evropě, se ruský církevní a občanský kalendář rozešly o 13 dní. Proto se hovoří o „starém“ a „novém“ stylu, významné nepohyblivé církevní svátky, které slaví pravoslavná církev ve stejné datum jako církev katolická (např. narození Kristovo 25. prosince) se podle občanského kalendáře posouvají o 13 dní dopředu, tedy uvedené datum na 7. ledna.

Na okraj připomeňme, že stará Rus užívala až do doby Petra I., který k 1.1. 1700 uskutečnil reformu kalendáře, tzv. byzantský kalendář, v němž rok začínal 1. březnem (i ruština odráží v názvu měsíců okolnost, že září bylo měsícem sedmým, z latiny *septem* – *sedm* – *september*, říjen byl měsícem osmým – *octo* – *osm* – *october*, listopad devátým, prosinec desátým) a letopočet lidstva začínal biblickým stvořením světa, od něhož do narození Kristova uplynulo jakoby 5 508 let. Koncem XV. st. se za začátek roku začalo považovat 1. září (to se pokládá za počátek církevního roku dodnes), ale letopočet zůstal nezměněn. Až petrovská reforma navázala na rok 7 207 byzantské éry, který proto trval 16 měsíců, 1. lednem roku 1 700, který Petr nařídil

oslavovat ohňostroji, slavnostní výzdobou ulic a domů atd. Pořád se však ještě zachoval proti katolické Evropě rozdíl oněch 13 dní, který vznikl tím, že papež Řehoř XIII. r. 1582 zavedl úpravy kalendáře (podle něho pak nazvané gregoriánským kalendářem), které vyrovnávaly rozdíly mezi průměrnou délkou roku do té doby užívaného juliánského kalendáře (zavedeného r. 46 př. Kr. Juliem Caesarem) a skutečnou dobou oběhu Země kolem Slunce. Tento rozdíl 13 dnů trval v Rusku až do ledna 1918. Ruská pravoslavná církev však porevoluční úpravu z r. 1918 neakceptovala, drží se proto až doposud „starého stylu“, což je třeba mít na paměti vždy, hovoří-li se o církevním kalendáři a církevních svátcích.

Takže: nejvýznamnějším svátkem v ruském pravoslavném roce jsou Velikonoce, Pascha Kristova, Světlé Kristovo vzkříšení (Пасха, Светлое Христово Воскресение). Dále co do církevního významu následuje 12 svátků, tzv. двенадцатые праздники, z nichž 9 jich je stálých, 3 pohyblivé (že i Velikonoce, jak pravoslavné, tak západní, jsou svátkem pohyblivým, není třeba připomínat).

K stálým svátkům patří: 1. Křest Páně,¹ Крещение Господне, Светлое Богоявление, v západní tradici Zjevení Páně, 6. (19.) ledna; 2. Setkání, Сретение Господне, v západní tradici Uvedení Páně do chrámu, Obětování Páně, 2.(15.) února; 3. Zvěstování, Благовещение Пресвятой Богородицы, v západní tradici Zvěstování Páně, 25. března (7. dubna); 4. Proměnění Páně, Преображение Господне, v západní tradici totéž, 6. (19.) srpna; 5. Zesnutí Bohorodičky, Успение Пресвятой Богородицы, v západní tradici Nanebevzetí Panny Marie, 15.(28.) srpna; 6. Narození Bohorodičky, Рождество Пресвятой Богородицы, v západní tradici Narození Panny Marie, 8. (21.) září; 7. Povýšení sv. Kříže, Воздвижение Креста Господня, v západní tradici totéž, 14. (27.) září; 8. Uvedení Bohorodičky do chrámu, Введение во храм Пресвятой Богородицы, v západní tradici Zsvěcení Panny Marie v Jeruzalémě, 21. listopadu (4. prosince); 9. Narození Kristovo, Рождество Христово, v západní tradici totéž, 25. prosince (7. ledna).

Pohyblivé svátky jsou: 1. Vjezd Páně do Jeruzaléma, Вход Господень в Иерусалим, týden před Velikonocemi, Květná neděle, вербное воскресенье

¹ Názvy překládáme doslovně, aby vynikl rozdíl mezi západní a východní tradicí. *Velký rusko-český slovník* za vedení L. Kopeckého, B. Havránka a K. Horálka většinou uvádí západní paralelu, v daném případě u Крещение (церковный праздник) „svátek Tří králů“, „Zjevení Páně“.

(неделя цветоносная); 2. Nanebevstoupení Páně, Вознесение Господне, 39. den po velikonoční neděli; 3. Den sv. Trojice, День Святой Троицы. Пятидесятница, Boží hod svatodušní, 7 týdnů po Velikonocích.

Kromě těchto 12 svátků je 5 tzv. velkých svátků, великие праздники: 1. Obřezání Páně, Обрезание Господне и память svatitele Василия Великого, 1. (14.) ledna, na Západě se slaví svátek Basila Velikého 2. ledna; 2. Narození Jana Křtitele,² Рождество Иоанна Предтечи, 24. června (7. Července); 3. Sv. apoštolů Petra a Pavla, Святых первоверховных апостолов Петра и Павла, 29. června (12. července); 4. Stětí Jana Křtitele, Усекновение главы Иоанна Предтечи, 29. srpna (11. zář); 5. svátek Panny Marie Pomocné, Покров Пресвятой Богородицы, 1. (14.) října (v západní tradici se tento svátek nesvětí, ale existuje svátek Panny Marie, prostřednice všech milostí, 8. května).

Kromě těchto svátků, které jsou závazné pro celou ruskou pravoslavnou církev, existuje řada svátků místních (*chrámové svátky*), spjatých s uctíváním místních svatých, s tzv. nalezením nebo přenesením ostatků, velmi často s uctíváním místních ikon.

Tak např. 2.(15.) ledna se vzpomíná zesnutí (1833) a druhého nalezení ostatků (1991) sv. Serafima, divotvorce sarovského, které je velkým církevním svátkem především v Sarovsku. Tento světec, v ruské terminologii преподобный (v pravoslavné církvi *svatý, původem mnich*) je i širší neruské veřejnosti znám hlavně ve spojitosti s tím, že právě u něho si poslední ruský car Mikuláš II. a jeho manželka Alexandra „vymodlili“ následníka trůnu, který jim však svou vážnou dědičnou nemocí způsobil mnoho starostí a jehož postihl stejně krutý osud jako celou carskou rodinu, která byla r.1918 v Jekatěrinburgu vyvražděna.

1. (14) května se zase uctívá především v Borovsku památka sv. Pafnutije Borovského, který vešel nejen do církevního, ale i šfeji kulturního povědomí. Žil v letech 1394–1477, byl zakladatelem a prvním igumenem borovského kláštera Narození Bohorodičky, který jím byl založen r. 1444 poblíž města Borovska asi 90 km jihozápadně od Moskvy. Klášter se stal brzy jedním

² Západní tradice jménem jakoby zdůrazňuje, že šlo o člověka, který křtil a pokřtil samotného Krista, východní tradice, že šlo o předchůdce Kristova (Предтеча). Podobně i označení druhého nejvýznamnějšího novozákonního Jana se liší: u nás *Jan Evangelista*, ruský Иоанн Богослов. Tyto rozdíly jsou někdy příčinou špatné orientace studentů rusistiky, srov. ještě např. Илья – Eliáš apod.

z nejmocnějších, podporoval jej např. veliký kníže moskevský Ivan III. Vasiljevič a jeho druhá žena Zoe Paleolog, neteř posledního byzantského imperátora, dále kníže Michail Andrejevič, vnuk Dmitrije Donského a další. Klášter byl proto proslaven nejen jako středisko církevního života, ale i jako pokladnice umění. Později však i jako vězení starověrců, především bojaryň Morozovové a Urusovové. – Poslední dny života Pafnutije Borovského zachytil mnich Innokentij ve významném literárním díle, které D. S. Lichačev nazval „zázrakem staroruské literatury“ a jež dodnes vzbuzuje svými nevšedními kvalitami zájem badatelů.³ Ruské církevní dějiny jsou vůbec velmi těsně propojeny s dějinami ruského národa a ruské kultury, proto bez jejich znalosti nelze mnohé fenomény ruského života interpretovat a pochopit.

S uctíváním ostatků jsou spjaty např. svátky 22. dubna (5. května) Перенесение мощей благоверного князя Всеволода, во святом крещении Гавриила ve Pskově, 30. dubna (13. května) Обретение мощей святого Никиты, епископа Новгородского v Novgorodě. Širší dosah má např. 2. (15.) května Перенесение мощей благоверных князей Российских Бориса и Глеба, во святом крещении Романа и Давида, kteří jako ruští prvomučedníci jsou uctíváni všeobecně. S širším slovanským povědomím jsou spjaty svátky 11. (24.) května Равноапостольных Мефодия и Кирилла, учителей Словенских.⁴

Velké popularitě se v Rusku těší uctívání ikon, především ikon Bohorodičky, a svátky spojené s jednotlivými místy, k nimž se tyto ikony vztahují. Tak např. k slavným dnům ikon patří 28. červenec (10. srpen), zasvěcený uctívání Smolenské ikony Божией Матери, именуемой «Одигитрия» – Путеводительница.⁵ Jde o ikonu přinesenou z Cařihradu r. 1046. Týž den je

³ Podrobněji viz Trösterová, Z.: Чудо древнерусской литературы (К языку и стилю «Рассказа о смерти Пафнутия Боровского». памятника 1477–1478 гг.), Československá rusistika XXXIII, 1988, 2, s. 65–71.

⁴ Všimněme si termínu „postavený na roveň apoštolům“, vztaženého např. i ke knížeti Vladimirovi, i toho, že ve dvojici je na prvním místě sv. Metoděj. Ten má ostatně v pravoslavném kalendáři svátek ještě jednou, 6. (19.) dubna, jako sv. Metoděj, arcibiskup moravský

⁵ O velké popularitě tohoto svátku svědčí i následující událost. 7. srpna 1921 zemřel ruský básník Alexandr Blok. Jeho pohřeb se konal 10. srpna, na svátek Smolenské ikony Matky Boží. A Anna Achmatovová v básni, kterou věnovala Blokově památce, má verše: Принесли мы Смоленской заступнице, / Принесли Пресвятой Богородице / На

však dnem uctívání i řady dalších ikon Bohorodičky (v závorce jsou uvedena léta nebo století původu): Гребневской (1380), Костромской (1672) a «Умиление» Серафимо-Дивеевской (1885). Dále se uctívají «чтимые списки» со Смоленской иконы Божией Матери: Устюженская (1290), Выдропусская (XV), Воронинская (1524), Христофоровская (XVI), Супрасльская (XVI), Югская (1615), Игрицкая (1624), Шуйская (1654–1655), Седмиезерная (XVII), Сергиевская (в Троице-Сергиевской Лавре – 1730). Uvedli jsme tento široký výčet pro nás většinou neznámých jmen a míst záměrně, abychom si uvědomili, jak velkou tradicí uctívání ikon Bohorodičky v Rusku má.

V té souvislosti poznamenejme, že k místnímu vztažení ikony bohorodičky se mnohdy pojil i název, v řadě případů velmi poetický. Uveďme některé z nich: Знамение (Znamení), Умиление (Něžně milující), tyto dva názvy se vyskytují nejčastěji; Блаженное чрево (Blažené lůno); Благодатное Небо (Blahotvorné nebe); Отрада nebo Утешение (Útěcha); В скорбех и печалех Утешение (Utěšení v zármutku), obdobně Всех скорбящих радость; Взыскание погибших (Nalezení ztracených); Державная (Panovnice), Милующая (Milující); Живоносный источник (Životodárný pramen); Избавительница (Ta, která nás zbavuje zlého); Милостивая (Milostivá); Млекопитательница (Mlékem živící, Kojící); Неопалимая Купина (Hořící keř Mojžíšův); Нерушимая стена (Nezbořitelná hradba), Неувядаемый Цвет (Nevadnoucí květ); Нечаянная Радость (Nenadálá radost),⁶ Огневидная (Ohni podobná); Прежде Рождества и по Рождестве Дева (Před porodem i po porodu Panna); Скоропослушница (Rychle poslušná, tj. příkazu Božího); Слово плоть бысть (Slovo tělem učiněno jest); София – Премудрость Божия (Moudrost Boží); Спасательница утопающих (Zachránkyně tonoucích); Спорительница хлебов (Šetřící obilí); Споручница грешных (Ručitelka hříšníků); Страстная (Bolestná); Трех радостей (Tři radosti); Троеручица

руках во гробе серебряном/Наше солнце, в муке погасшее, –/Александра, лебедя чистого. (Август 1921)

⁶ V této souvislosti mi to nedá nevzpomenout jeden svůj osobní zážitek. Kdysi jsem se v centru Moskvy nedaleko Gorkého třídy octl u kostela Воскресения на Успенском Вражку, který v té době byl jedním z mála činných pravoslavných kostelů. V daný moment bylo však zavřeno. Zatímco jsem postávala před kostelem, přišla mladá žena, zazvonila a staré paní, která přišla otevřít, řekla: «Мне нужна нечаянная радость». Vyjádření se mi zdálo velmi poetické a až dojemné, a teprve později mi přátelé vysvětlili, že jde o název ikony.

(Třfruká); Тучная Гора (Žírná hora); Умягчение злых сердец (Obměkčení zlých srdcí); Утоли моя⁷ печали (Utiš mé smutky); Целительница (Léčitelka).

Některé z těchto názvů připomínají bohatá epiteta, jimiž obdařila Pannu Marii barokní čeština: *milostivá, přívětivá, přesladká, nádoba ze slonové kosti, hvězda jitřní* atd.

Za nejvýznamnější zázračné ikony Matky Boží se v Rusku považují: Владимирская, Всех скорбящих радость, Живоносный источник, Знамение, Иверская, Казанская, Почаевская, Смоленская a Тихвинская. S každou z nich je spojován zázrak, který dal podnět k určitému svátku. Např. 26. srpna se slaví svátek Сретение Владимирской иконы Пресвятой Богородицы na památku záchranу Moskvу od vpádu Tamerlána v r. 1395, 22. října se slaví Kazaňská ikona na památku vyhnání Poláků z Moskvу a Ruska r. 1612 atd. S jednou ikonou může být během roku spojeno i více svátků.

Tolik tedy několik ukázek k svátkům místním, chrámovým. Vraťme se však k ústřednímu svátku pravoslavného roku, k Velikonocům. Katolické Velikonoce jsou sice svátkem pohyblivým, ale snadno určitelným. Připadají na víkend po prvním jarním úplňku. Ne tak Velikonoce pravoslavné. Vypočítání týdne, na nějž připadnou v tom kterém roce, je značně složité, proto existují tabulky, tzv. paschalie, které potřebný údaj uvádějí. Do r. 2000 bude tedy ruská velikonoční neděle, Светлое Христово Воскресение, připadat na:

1996 – 1. dubna (14. dubna podle občanského kalendáře)

1997 – 14. dubna (27. dubna)

1998 – 6. dubna (19. dubna)

1999 – 29. března (11. dubna)

2000 – 17. dubna (30. dubna)

Celý velikonoční týden po Květné neděli se nazývá Страстная седмица, každý den tohoto týdne nese přívlastek Veliký (tedy Великий понедельник, Великий вторник atd., srov. u nás pouze Velký pátek, ale Zelený čtvrtek, Bílá sobota). Týden po velikonoční neděli se nazývá Светлая седмица, jednotlivě

⁷ Skutečně jde o tvar «моя», vzniklý, podobně jako např. ve spojení Святейший Патриарх Московский и всея Руси, přepisem původní stsl. nosovky, označované jusem malým, za její ruskou střídnici ja ('a). Jde o případ, kdy se lišila csl. koncovka gen. sg. F a nom. a akuz. pl. F ja-kmenů, nosovka e, od stsl. koncovky jať. Podrobněji viz např. Kurz, J.: Učebnice jazyka staroslověnského, Praha 1969, s. 66.

dny: понедельник Светлой седмицы, вторник Светлой седмицы atd. Neděle, již je tento týden zakončen, se nazývá Антипасха.

Nejslavnější bohoslužba o velikonocích je ze soboty na neděli всенощное бдение⁸ – полунощница a utřena. O půlnoci se koná procesí kolem chrámu, při němž účastníci nesou rozžaté svíce a zpívají:

Воскресение Твое, Христе Спасе,
Ангелы поют на небесех.
И нас на земли сподоби
Чистым сердцем Тебя славить.

Ústřední písní Vzkříšení je:

Христос воскрес из мертвых
Смертию смерть поправ
И сущим во гробех
Живот даровав.

Kněz čte evangelium podle sv. Jana „Na počátku bylo Slovo...“ v církevní slovanštině, řečtině, latině, hebrejštině, popř. dalších jazycích (naši stážísté svého času ve Volgogradu zažili „na svou počest“ čtení ve slovenštině, protože český text zřejmě nebyl knězi v daný moment k dispozici). Lidé se zdraví pozdravem Христос воскрес с odpovědí Воистину воскресе (Kristus vstal z mrtvých, Vpravdě vstal z mrtvých), který doprovázejí objetím a políbením. X. B. bývá i na velikonočních obarvených vajíčcích, jimiž se blízcí obdarovávají, i na pokrmu zvaném pascha z tvarohu a dalších přísad ve tvaru usečeného jehlanu (existují zvláštní formy, jako u nás forma na velikonočního beránka). Peče se kynutý bochánek, kulič, jiného tvaru než je obvyklé u nás (vyklopený z nádoby, v níž se peče) a polévá se sladkou bílkovou polevou. V tom, že bochánek je kynutý (кулич на дрожжах), je určitá symbolika, protože jinak jsou velinonoce, *pascha* z hebr. *pesah*, také svátky „opresnokov“, tj. nekvašených chlebů (protože Židům při útěku z Egypta nestačil vykynout chléb). Velikonoční pokrmy se v kostele světi, v domácnostech pak vystavují „pod ikonami“ nebo na jiném příhodném místě.

V dřívějších dobách v širším měřítku (dnes spíše výjimečně) lidé zachovávali církevní posty. Střídání postních a nepostních období představuje

⁸ Cyklus Всенощное бдение, složený z patnácti církevních písní, zkomponoval S. Rachmaninov

také výrazné členění církevního roku. Postními dny (až na určené výjimky) je každá středa a pátek, kromě toho existují posty dlouhodobé. K nim patří: Великий пост (nejdelší – trvá 7 týdnů před Velikonocemi), Петров пост (před svátkem Petra a Pavla 29. června – různě dlouhý podle toho, na kdy v tom kterém roce připadají Velikonoce), Успенский пост (před svátkem Nanebevzetí Panny Marie 15. srpna, jako jediný má zcela pevné datum vždy od 1. do 14. srpna), Рождественский (Филиппов) пост (asi 6 týdnů před Vánocemi). Celkem tak je od 16 do 21 postních týdnů v roce, v určitých obdobích však je v postech dovoleno jíst ryby, jindy pokrmy s olejem. V předrevoluční době se posty dodržovaly velmi přísně, např. ani dětem se nedávalo mléko.

Období mezi posty se nazývala промежовенье, poslední den před začátkem dlouhodobých postů заговенье. V tento den se v hojně míře připravovaly masité pokrmy, aby si lidé předem vynahrádili nadcházející odříkání. Byl takový zvyk, že zbytky jídel, nádobí a lžice se nechávaly na stole neuklizené do rána, říkalo se «грешно убирать». Praktikovala se také různá věštění, co koho z členů rodiny čeká. Existovalo i разговенье, tj. první den po dlouhodobém postu, kdy se připravovala a slavnostně podávala masitá jídla. Takových dní bylo v roce pět: Христов день, Петров день, Успение, Рождество a Родительский день, označovaný též staroruským slovem Радоница. Bývá vždy v úterý 9. den po Velikonocích a slaví se jako den zemřelých. Byl zvyk (do jisté míry se dodržuje do dnes) přinášet v tento den na hřbitov malovaná vajíčka a bliny a rozdrotit je na hrob se slovy «Христос воскрес, батюшко!», «Христос воскрес, матушка!». Pozůstali konali na hřbitově hostiny.

V širším povědomí se zachoval (a odrazil i v písňové tvorbě a lidové slovesnosti vůbec) masopust, маслянка неделя, масляна, маслянка, масляница. Je to týden před velikým postem, kdy se sice podle církevních tradic nejedlo maso, ale mléčná a vaječná jídla a pokrmy z ryb. S tímto týdnem byly spojeny četné lidové zvyky: doma se uklízelo, vařilo se domácí pivo, sáňkovalo z „ledových hor“, které si mládež připravovala tak, že zasněžený kopec nebo svah polévala vodou. Ледяная гора neboli катушка byla pak místem všeobecné zábavy hlavně omladiny, často však také bitek místních s přespolními atd. Dospělí jezdili po ulicích v saních s vyšňořenými koňmi, zpívalo se, zašlo se ke známým na pohoštění masopustními pokrmy s vodkou a pivem. Tančilo se za doprovodu harmoniky, balalajky, bandury. V tomto týdnu se provozovaly i různé hry jako „dobývání sněhového městečka“, zvláště na Sibiři. Stavěly se sněhové pevnosti, jejichž hradby se polévaly vodou, jedni byli dobyvatelé, druzí obránci, většina samozřejmě byla diváky. Dobyvatelé se

snažili vjet do sněhové pevnosti na koni, obrácní jim v tom bránili dřevci, jindy i slepými výstřely z pušek. Po dobytí městečka se nepřátelské strany sešly na společné pitce. Koně se plašili, docházelo i k vážným zraněním. Ta byla příčinou pozdějšího administrativního zákazu těchto her. – Jednotlivé dny masopustního týdne se jmenovaly: встреча, заигрыши, лакомства, широкий четверг, тешины вечерки, золовкины посиделки, проводы (целовник, прощенный день). Na masopust vzniklo mnoho rčení, z nichž nejznámější je zřejmě Не все коту масляница, будет и великий пост. Sr. ještě: Не житье, а масляница. На горах покататься, в блинах повалиться. Масляница объедуха, деньгам приберуха.⁹

Církevním rokem byla určena i období, kdy se nekonají svatby. „Zákazů“ v tomto směru bylo rovněž dost: každé úterý a čtvrtek (tj. před postními dny středou a pátkem), v sobotu (tj. před nedělí), před „dvunadesjaty“mi“, velkými a chrámovými svátky, během dlouhotrvajících postů, během tzv. svátků, tj. od 25. prosince do 7. ledna, během masopustu, během velikonočního týdne a v dny (a v den, který jim předchází) Stětí Jana Křtitele a Povýšení sv. Kříže. Církevní pravoslavné svatby jsou velmi slavnostní a radostnou záležitostí, jež má být pro novomanžele zážitkem pro celý život.

Jako je protikladem radosti smutek, jsou protikladem svateb (a samozřejmě též křtin) pohřby. S úmrtím je spojena celá řada pravoslavných obřadů. Nad umírajícím se koná отходная, což jsou modlitby vyslovované jakoby samotným umírajícím, velmi dojemné, prosící Boha za duši umírajícího. Pravoslavnými obřady a modlitbami je doprovázeno i omývání a oblékání zesnulých, dále se za zemřelého koná *panychida* – celonoční bdění, následuje vynášení těla, dále tzv. отпевание, jehož součástí je разрешительная молитва, kterou kněz čte nad mrtvým a vkládá mu ji v napsané podobě do pravé ruky. Tento zvyk se v Rusku datuje od doby sv. Feodosije Pečerského, který podle legendy takovou modlitbu jako první sestavil: «Во имя Отца и Сына и Святаго Духа, молитвами Пресвятыя Владычицы наша Богородицы и Приснодевы Марии, и святых сил Безплотных... да будещи прощен в сем веце и будущем, егда приидет Праведный Судия судити живым и мертвым». Následuje vlastní pohřeb a po něm tzv. поминки, поминовение, které se konají 3., 9. a 40. den po smrti, v den ročního výročí a v dalších letech

⁹ Mnohá další rčení, hádanky a přísloví spojená s ruským masopustem viz Даль, В.: Толковый словарь живого великорусского языка, Том II, Москва 1956, 302.

ve výroční den úmrtí. Tento zvyk se zachovává dodnes, a to i v rodinách neortodoxně věřících.

Náš občanský rok je zakončen obdobím Vánoc, v Rusku ovšem připadají až na období počátku nového roku. Tradice jejich slavení je silnější v západním světě, ale i v pravoslavné církvi je Рождество Христова a celé období tzv. святков významnou záležitostí. Jak již bylo řečeno, věřící se na ni připravují postem, trvajícím téměř 6 týdnů (Filipův půst, protože začíná den po svátku apoštola Filipa). 24. prosinec, náš Štědrý den, je označován jako Навечерие Рождества Христова, Рождественский сочельник. V chrámech se koná večerní bohoslužba, великая вечерня, následuje всенощное бдение a утренняя 25. prosince. Svátky pokračují 26.XII. dnem zasvěceným sv. Josefu snoubenci Panny Marie, caru Davidovi a Jakubu, bratru Páně. 27.XII. je prvomučedníka Štěpána. – Vánoční koledy v našem slova smyslu (o narození Ježíška) nejsou pro Rusko typické, existují však církevní vánoční písně: Всяческая днесь радости исполняются. Христос родися от Девы..., Христос родися в Вифлееме. V některých krajích, např. na Sibíři, se dříve chodilo koledovat, k tomuto účelu existovaly koledy typu:

Калида, Калида,
Накануне Рождества!
Хто не даст пирога,
То корову за рога,
Телку за холку,
Выка за хвост
На великий пост.¹⁰

Existoval také zvyk chodit dům od domu „s hvězdou“ a sehrát jakési lidové divadelní představení. Tyto zvyky již dávno patří minulosti, je však možné, že v posovětské éře se začnou obnovovat.

Církevními předpisy se řídil nejen „rozvrh roku“, ale i „rozvrh dne“, a to nejen pokud jde o bohoslužby. Tak je např. známo, že Dmitriji Samozvanci bylo mimo jiné vytýkáno, že nedodrжуje zvyk spát po obědě, který byl také součástí denního rituálu. Proti zvykům tohoto druhu pak usilovně bojoval Petr I.

¹⁰ Макаренко, А. А.: Сибирский народный календарь, Переиздание, Новосибирск 1993, 89.

Ruský pravoslavný rok je samozřejmě mnohem bohatší, než se nám podařilo ukázat na malé ploše článku. Ten má být pouze uvedením do problematiky a určitou výzvou pro rusisty, kteří dříve tuto možnost neměli, začít se o danou problematiku zajímat. Na pojmy spjaté s pravoslavným církevním rokem narážíme totiž v ruské klasické literatuře (za všechna díla připomeňme Tolstého Vzkříšení a bohatou symboliku tohoto názvu) i v dalších druzích umění. Symbióza církevních svátků a lidových zvyků byla po mnoho staletí pro Rusko typická, fenomen „ruské národní povahy“ a „ruské duše“ je bez znalosti náboženského zázemí nevysvětlitelný.

V závěru se chceme omluvit těm čtenářům, pro něž jsou uváděná fakta samozřejmostí,¹¹ a vyslovit naději, že budou užitečná pro základní orientaci zvláště mladší generace rusistů i šlfeji slavistů, kteří dříve za svých studií neměli mnoho příležitostí se s nimi seznámit.

Literatura:

Православный церковный календарь 1995.

ДАЛЬ, В.: Толковый словарь живого великорусского языка. Переиздание, Москва 1956.

КАРТАШЕВ, А. В.: Очерки по истории русской церкви, Переиздание, Москва 1991.

МАКАРЕНКО, А. А.: Сибирский народный календарь, Переиздание, Новосибирск 1993.

Старославянский словарь, под ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой, Москва 1994.

¹¹ Jednak z důvodu obtížné přeložitelnosti, jednak a především z důvodu uvedení pravoslavných termínů v širší povědomí rusistů je ponecháváme často v originále. Takže ještě jedna omluva se týká „makarónského“ (česko-ruského) charakteru textu a střídání latinky s azbukou.